

АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тези доповідей VI міжнародного
наукового семінару

м. Чернівці, 16 грудня 2022 року

Міністерство освіти і науки України
Інститут археології НАН України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)
ВГО «Спілка археологів України»

VI міжнародний науковий семінар

**АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ:
ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези доповідей

м. Чернівці, 16 грудня 2022 р.

Чернівці

2022

ОРГКОМІТЕТ

Добржанський О. В., д.і.н., проф. (*голова*)
Скорейко Г. М., к.і.н., доц. (*заступник голови*)
Моця О. П., д.і.н., проф., чл.-кор. НАН України
Михайлина Л. П., д.і.н., доц., ст.н.с.
Пивоваров С. В., д.і.н., проф.
Рідуш Б. Т., д.г.н., проф.
Чучко М. К., д.і.н., проф.
Возний І. П., д.і.н., проф.
Петраускас О. В., к.і.н., ст.н.с.
Кулаковська Л. В., к.і.н., ст.н.с.
Манігда О. В., к.і.н., н.с.
Ткачук Т. М., к.і.н.
Гуцал В. А., к.і.н.
Руснак О. В., к.і.н.
Прохненко І. А., к.і.н., доц.
Баюк В. Г.
Грига В. В.
Боднарюк М. І.
Романович Т. І.
Калініченко В. А., к.і.н.
Ільків М. В., к.і.н. (*секретар*)

Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей VI міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 16 грудня 2022 р.). – Чернівці: Технодрук, 2022. – 156 с.

Тези доповідей наукового семінару присвячені актуальним питанням археології Буковини та сусідніх регіонів. Розглядається проблематика кам'яної доби, епохи палеометалу, раннього заліза, середньовіччя та раннього нового часу, а також історії вивчення, охорони та використання об'єктів археологічної спадщини, музеєфікації старожитностей краю. Результати досліджень представили науковці та краєзнавці з Чернівецької, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської областей, Києва, Вінниці, Чернігова, Ужгорода, Кам'янця-Подільського (Україна), Сянока (Польща), Сучави (Румунія), Стамбула (Туреччина), Будапешта (Угорщина).

Автори-доповідачі несуть повну відповідальність за точність наведених фактів та дотримання академічної доброчесності.

© Науково-дослідний Центр
Буковинознавства, 2022
© Автори, 2022

З М І С Т

Андроничук В. П. Нові надходження археологічних матеріалів у фонди Чернівецького обласного краєзнавчого музею	8
Акатріні В. М., Акатріні М. М. 400-річчя Хотинської битви в нумізматиці, філателії та геральдиці	9
Apraschivei С. New arguments regarding the utility of a unique prehistoric item	12
Бандрівський М. С. Чи можливим було водне сполучення між басейнами лівих приток Середнього Придністров'я і річковою системою верхів'їв Західного Бугу і Прип'яті..?.....	13
Бандрівський М. С. Про пережитки поганства на правобережжі Середнього Придністров'я до XVII–XVIII століть (за матеріалами кам'яної антропоморфної скульптури на Покутті)	15
Боднарюк М. І. Дослідження поселень трипільської культури на берегах річки Котовець (ліва притока Сірету)	18
Вамуш А. А. Язичницька символіка в жіночих головних уборах населення Буковини в епоху Середньовіччя	20
Виногородська Л. І. Оборонно-сторожові споруди на городищах і замках XIII–XV ст. на Поділлі	22
Возний І. П. Торгівля населення північної частини Буковини з Візантією та Кримом у XII–XIII ст.	25
Горбаненко С. А., Рідуш Б. Т., Ільків М. В. Депозит деталей на знаряддя для обробітку ґрунту з Чорнівки II	29
Гуцал В. А. Дослідження Чернівецького університету Ленківецького городища 1958 р.	33

Драгомирецька О. Г. Посуд трипільської культури поселення Шипинці з колекції Крайового музею – об’єкт досліджень Олега Кандиби	36
Драгомирецька О. Г., Ільків М. В. Матеріали епохи пізньої бронзи з науково-допоміжного фонду Чернівецького обласного краєзнавчого музею	39
Ignătescu S. Octavian Luchian și tezaurul monetar de la Noua Suliță	42
Ільків М. В., Михайлюк В. В., Ємчук В. В. Об’єкти археологічної спадщини на території м. Чернівці: питання кількості та локалізації	43
Ільків М. В., Шевчук Б. В. Бронзовий серп із Коновки на правобережжі Середнього Дністра	45
Калініченко В. А., Михайлина Л. П., Пивоваров С. В. Рідкісний тип ножів із слов’янських поселень райковецької культури на Буковині	48
Калініченко В. А., Пивоваров С. В., Горбаненко С. А. Тезаврації сільськогосподарських знарядь із Рідківецького археологічного комплексу VIII–X ст.: попереднє повідомлення	50
Карпо А. В. Археологічні пам’ятки в околицях с. Топорівці на Буковині	53
Кононенко О. М., Рідуш Б. Т., Поп’юк Я. А. Кам’яна індустрія з місцезнаходження пізньоплейстоценової фауни Зеленів	56
Коржик В. П. Де ж той старовинний город Хмелів?	58
Котовіч П. Н., Миська Р. Г. Захисний упор від середньовічної холодної зброї з фортеці Тустань	61

Куценяк О. Я. Колекція Трипільських пам'яток з с. Молодове та Поливанів Яр Чернівецької обл. у фондах Львівського історичного музею	62
Кушнір І. Б. Повідомлення про археологічні відкриття в україномовній пресі Буковини 20-30-х років ХХ ст.	64
Легета В. П. Відображення археологічних досліджень Цецинського городища у матеріалах ДАЧО	66
Манігда О. В., Короленко Я. Л., Калініченко В. А. Вістря стріл давньоруського часу із зібрання Вінницького обласного краєзнавчого музею	68
Мордовін М. В., Прохненко І. А. Товарна суконна пломба міста Циттау з с. Строїнці Новоселицького р-ну Чернівецької обл.	71
Niculică V. P. Archaeological discoveries in the area of the city of Siret at the end of the 19th century. The contributions of Josef von Gutter and Victor Prelicz	73
Парацій В. М. Замчище в с. Денисів (у контексті археологічного вивчення Ярослава Пастернака)	76
Парацій В. М. Археологічні артефакти з фондів Бережанського краєзнавчого музею: металеве тесло періоду Київської Русі	79
Петегирич В. М. Ріки в історії та археології княжої доби Прикарпаття і Волині	81
Петраускас О. В. Горизонт знахідок 5 століття з Комарова та Бузовиці-1 (про етнокультурну ситуацію в лісостепу між Прутом та Дністром)	85
Пивоваров С. В. Наслідування гюлістанським дирхемам Джанібєка із городища в Зеленій Липі	87
Пивоваров С. В., Грига В. В., Кузик О. П., Калініченко В. А. Дослідження Чорнівського городища у 2019 р.	91

Пивоваров С. В., Калініченко В. А. Скроневе кільце з ажурним плетивом з Чорнівського городища першої половини XIII ст.	94
Преступенко Ю. В. Пам'яткоохоронна діяльність Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини у 2022 році	96
Прохненко К. І. Особливості написання наукових праць на археологічну тематику в сучасному інформативному просторі	99
Прохненко О. Ф., Жиленко М. А. Металеві накладки та застібки книг з замків Закарпаття	101
Рідуш Б. Т. Новий погляд на датування мустьєрського шару палеолітичної стоянки Молодове I	104
Романович Т. І., Панчук А. Г. Рухомий матеріал нового часу з центральної частини м. Чернівці	106
Ротар О. В., Арслан Т. Я., Ільків М. В. Металева посудина-імбрик з фондів Чернівецького обласного краєзнавчого музею	109
Рубанець М. В. Каменотесання у Дорошівцях: витоки і традиції	111
Рубанець М. В., Ільків М. В. Керамічні люльки із сіл Привороки та Ставчани на Буковині	117
Руснак О. В., Ротар О. В. Табличка «Взаємне земське страхування Бессарабської губернії» з Хотина	121
Сандуляк В. О. Цем'янкові розчини в муруваннях Хотинського замку	123
Скорейко Г. М. Технології використання археологічних старожитностей на уроках історії.....	126

Терський С. В., Демський Н. В., Куценяк О. Я. Нова знахідка бронзового ножа гальштатської доби«з полум'яподібною спинкою» в околицях с. Словіти на Львівщині	129
Томенчук Б. П. До питання про архітектурно-просторову організацію розпланування давньоруських городищ Галицько-Буковинського Прикарпаття	130
Федорук А. В., Боднарюк М. І. Тактика «малої війни» на Буковині у період використання готичного обладунку в Європі	134
Черненко О. Є., Луценко Р. М. Дослідження археологічного комплексу у с. Малий Листвен на Чернігівщині	137
Чобан Р. Д. Городище у селі Вербовець Косівського району.....	141
Чучко М. К. Православні муровані храми міжвоєнних Чернівців як об'єкти історико-архітектурної спадщини румунського періоду	143
Шкурідін О. М. Східнослов'янське городище-фортеця поблизу с. Грозинці: п'ять століть історії	147
Яковишина Я. М. Трипільське поселення Рестев (Дністрівка) в урочищі Дністровські Ярки на Буковині	149
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	151

бути важливим торгово-промисловим осередком Галицького, а пізніше Галицько-Волинського князівства. У цій місцевості залягають значні поклади білого каменю-піщаника. Через гарний колір та хорошу придатність до обробітку він високо цінується майстрами. Вочевидь, що у ті часи білий камінь-піщаник, а також вапно, що виготовлялося з гіпсової щебілки, використовувалися для будівельних потреб князівства та могли експортуватися.

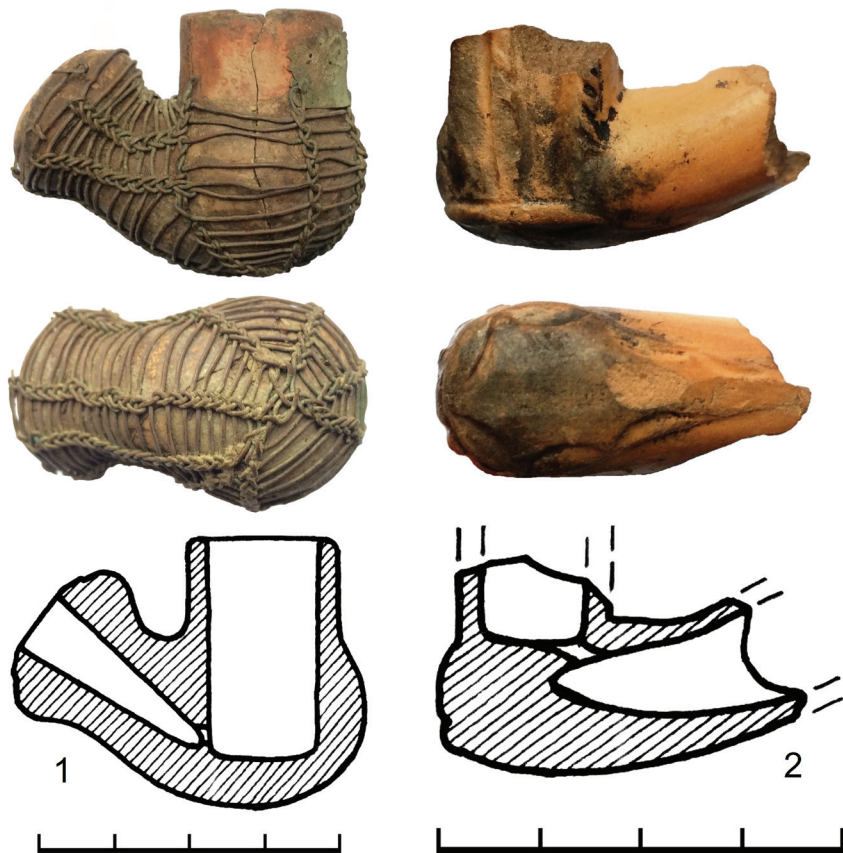
Тема потребує подальшої розробки, що дасть додаткові дані для вивчення середньовічної історії краю, ролі та місця м. Василів, соціально-економічного розвитку Галицько-Волинської держави.

*Микола Рубанець (Чернівці),
Микола Ільків (Чернівці)*

КЕРАМІЧНІ ЛЮЛЬКИ ІЗ СІЛ ПРИВОРОКИ ТА СТАВЧАНИ НА БУКОВИНІ

Керамічні люльки для тютюнопаління є особливо характерними знахідками нового часу. Значна кількість цих виробів, які датуються XVII–XIX ст., виявлено на території України (Коваленко 2008; Чебановський 2018; 2021). Низка випадкових знахідок люльок також зафіксована у деяких населених пунктах Чернівецької області, а значна колекція виявлена під час розкопок Хотинської фортеці (Мисько 2008; Мисько, Галенко 2010; Пивоваров, Калініченко 2014; Ільків 2019).

Нова знахідка походить із с. Привороки Чернівецького р-ну. Люлька була виявлена жителем с. Тарашани Бойком Сергієм Івановичем 1967 р.н., в уроч. Герла, що на північ від населеного пункту. Виріб середніх розмірів, виготовлений у формі, з гладкою пролискованою поверхнею оранжевого кольору, зі слідами ангобу (фото 1: 1). Масивна чашечка не має виділених вінець, характеризується короткою циліндричною шийкою (втрачено більше 1/3) та кулястою нижньою частиною без гребеня-килю (з тріщинами), всередині – зі слідами кіптяви. Коротка тулійка, прикріплена до чашечки під гострим кутом, має округле потовщення з канавкою навколо отвору під чубук. У верхній частині потовщення чашечки проглядається заглиблений орнамент у вигляді серпанків-півкіл із повернутими вгору різьками, під якими в місці максимального розширення нанесено заглиблену багатопелюсткову розетку. На боковій частині тулійки – кругле клеймо діаметром 0,6 см, зображення на якому чітко не проглядається, в т.ч. через дротяний кожух.

Фото. 1. Керамічні люльки із сіл Привороки (1) та Ставчани (2).

Оригінальною особливістю люльки є те, що нижня частина чашечки і тулійка густо обплетені мідним чи бронзовим дротом діаметром 0,5 мм. Плетінка частково пошкоджена, горизонтальна, доволі густа – з інтервалом 1-2 мм, з 6 «косичками» на тулійці та 6 на чашечці, які сходяться на денці. Очевидно, що металом було оздоблено й шийку виробу, оскільки над однією із секцій плетінки зберігся фрагмент дуже тонкої бронзової фольги, на якій простежується низькорельєфне зображення семипелюсткової розетки. Висота люльки (чашечки) дорівнює 3,5 см; довжина – 4,7 см; висота шийки – 1,2 см; діаметр шийки – 2,35 см; діаметр чашечки (max.) – 2,8 см; діаметр тулійки (min.) – 1,7 см; діаметр

потовщення тулійки (max.) – 2,2 см; діаметр отвору під чубук – 1,0 см. За морфологічними ознаками люлька відноситься до характерного для Близького Сходу, Східної, Центральної та Південно-Східної Європи «східного типу». Аналогічної форми екземпляри датуються переважно XVIII, рідше XIX ст. Супровідного матеріалу з місцезнаходження невідомо, тому звузити хронологічні межі знахідки складно. Однак наявність клейма, характерного насамперед для турецьких виробів, більше схиляє до думки про датування виробу XVIII ст.

Не суперечить такій хронології і дротування люльки. Так, традиція обплітати керамічні (зрідка скляні та порцелянові) вироби залізним або мідним дротом була найбільш поширена в XIX – на початку XX ст. у багатьох народів Центральної та Східної Європи. На українських землях дротування глиняного посуду було особливо популярним у західних регіонах, в т.ч. й на Буковині. Вважається, що виникло це ремесло на території Словаччини, де писемні документи фіксують його з кінця XVII ст., а серед українців воно з'явилося у XVIII – на початку XIX ст. Дротування особливо практикувалося в регіонах, де через обмежене поширення гончарства керамічна продукція була більш дефіцитною. Тому могли обплітати не лише тріснуті чи розбиті посудини, а й цілі форми для захисту від пошкоджень (Гейко 2013). У Чернівцях, до речі, словаки займалися дротярством ще на початку минулого століття (Дроздовський 2001).

Очевидно, через тріщину чашечки або в профілактичних цілях була дротована люлька з Приворок. Можливо, не лише з декоративною, а й захисною метою шийка виробу також була стягнута навколо тонкою бронзовою пластиною. Таким чином, дана знахідка представляє перший етап (за А. Гейко 2013) розвитку ремесла дротарства.

Друга люлька походить із с. Ставчани на Кіцманщині. Знайдена як підйомний матеріал у центральній частині населеного пункту, на правому березі струмка – лівої притоки р. Совиця. Тут же зафіксовано фрагменти сіродимленого керамічного посуду, в т.ч. з пролискованими лініями, який датується XVII–XVIII ст. Люлька фрагментована, малого розміру, якісного випалу, з лискованою поверхнею оранжевого кольору (фото 1: 2). Цілком внутрішня і частково зовнішня поверхні виробу покриті кіптявою. Чашечка циліндричної форми, без виділеного потовщення в нижній частині. Навколо вона прикрашена вертикальними валиками, половина з яких розділені косими насічками на зразок імітації крученого

шнура. Виділене низьким рельєфом денце чашечки звужується при переході на тулійку й орнаментоване по периметру дугоподібними заглибленнями. За товщиною чашечка люльки не різниться від тулійки, конструктивно не виділяючись. Висота люльки (чашечки) дорівнює $>2,1$ см; довжина – $>3,65$ см; діаметр чашечки (зовнішній) – $1,7$ см; діаметр чашечки (внутрішній) – $1,2$ см; діаметр тулійки – $1,4$ см; діаметр отвору під чубук – $0,9$ см. Такого типу керамічні люльки зрідка трапляються серед археологічного матеріалу з території України. Наприклад, морфологічно схожий виріб, але значно більших розмірів, експонується в Чернівецькому обласному краєзнавчому музеї.

Принагідно хотілося б зазначити, що турецька люлька увійшла в українську традицію не тільки як предмет розваги, а й прижилося та отримало розвиток саме слово. *Lula* – з турецької перекладається як трубка. У східних слов'ян, окрім українського слова *люлька* – приладдя для куріння, відомі *люлька*, *люля*, як колиска, гойдалка (Даль 1881). Певно це пов'язується з тим, що давні гойдалки для немовлят видовбувалися з цільної половини дерев'яного кругляка і нагадували щось на кшталт розсіченої трубки. Зазвичай вони підвішувалися вверху в хаті до сволака. Як похідні від *люля* утворилися *люляти* – гойдати, *люлюкати* – пестливо перегукуватися з немовлям, *люлюкатися* – гратися, церемонитися. Вирази, на зразок «*ідемлюлю*», «*будемлюлю*» означають йдемо спати, будемо спати, *люлі-люлечки* – приспів у колискових піснях. Ці слова та вирази характерні й для буковинського говору. На Буковині зустрічаються й цікаві фольклорні зразки. У с. Михайлівка, що на Глибоччині, записано колискову з жартівливим відтінком: «*Люлі, люлі* попід сволок, одна мама татів сорок». Очевидно від висячих у верхах гойдалок, *люлькою* почали називати висячий поміст із борятами для піднімання інструменту, матеріалів, а також для праці вгорі (Укр. тлум. словн. 2016), а зараз означаються пристрої чи взагалі автомобілі з обладнаними захисними площадками для висотних робіт. Як видно, турецька люлька увійшла в українську традицію та поширилася набагато раніше козацької доби. Хоча в побуті останніх їй відводилося місце майже нарівні з шаблею. Слово *люлька* в українській мові живе, продовжує розвиватися та отримує нові значення.

Отже, нововиявлені знахідки козацької доби доповнюють типологічне різноманіття керамічних люльок Буковини й фіксують нові пункти їх місцезнаходжень у регіоні.